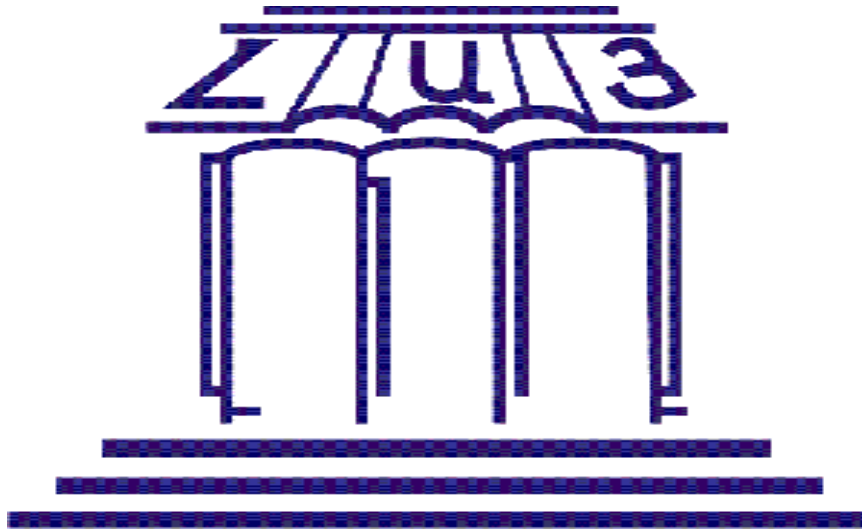

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a **Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported** (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

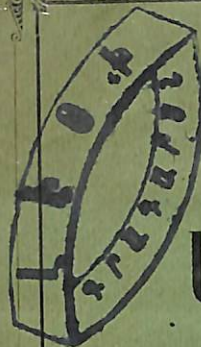
You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

Ln
1584

1999

ՇԻՐԱԿԵՑԻ

Մ Ա Ր Օ

ՊԱՏԿԵՐ ԻՐԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԻՑ

Բ.

ԱՂԵՔՍԱՆԴՐԱՊՈՒ,
ՏՊԱՐԱՆ ԳԷՈՐԳ Ս. ՍԱՆՈՑԵԱՆՑԻ:

1892

Ltn
1584

ՃԻՐԱԿԵՑԻ

Մ Ա Ր Օ

ՊԱՏՄԱՆԻՐԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԻՑ

Բ.

ԱՂԷՔՍԱՆԴՐԱԳՈՒ
ՏՊԱՐԱՆ ԳԷՈՐԳ Ս. ՍԱՆՈՅԱՆՑԻ:

1892

Дозволено цензурою. Тифлисъ, 27 Июля 1892 года.

29 1590

41584-60

Типографія К. С. Сапоянца, въ Александрополѣ,
Бебутовская ул., соб. д.

ԻՐ ԻՐԵԼԻ ԵԶԲՕՐ,

ՄՏԵՓԱՆՆՈՍ ԵՍԱՅԵԱՆ ԲԵՐՈՒՐԵԱՆԻ

անմոռաց յիշատակին

ԽՈՐԻՆ ԵՐԱԽՏԱԳԻՏՈՒԹԵԱՄԲ

ՆԱԽԻՐՈՒՄ Է

ՇԻՐԱԿԵՑԻՆ.

ՍԻՐԵԼԻ ԵՂՐԱՅՐ ԻՄ ՍՏԵՓԸՆՆԱՍ!

Նախախնամութիւնը մեզ ուր էր թողել, բայց դու մեզ վերայ ունէիր հայրական գութ ու գորով: Գու ինքդ էլ կարօտ էիր հայրական խնամքի, բայց քո անուշ բնաւորութեամբ մեզ հօր պէս խնամում էիր: Մինչդէռ օտար երիտասարդները զբօսանքի ու վայելչութեան վերայ էին մտածում, դու միշտ մեր հացի և ուսման հոգսն էիր քաշում: Մինչդէռ օտարների տանը կուիւ, յիշոց ու բանբասանք էր, մեր տանը դու սովորեցնում էիր Ս. Աւետարանի հետ Աւարայրի դաշտի նահատակների սքանչելի պատմութիւնը: Եղիշէն.

Հոգով չափ ցաւում եմ, որ մենք բաղդ չունեցանք վայելելու քո եղբայրական անուշ սէրը և բաղձը գորովը: շատ շուտով կնքեցիր քո ծաղիկ կեանքը:

Հրատարակելով այս փոքրիկ աշխատութիւնը, սրբազան պարտք համարեցի նուիրել քո անմահ յիշատակին և թող օրհնեալ լինի բոլ բարի անունը, որ մեզ համար շատ քաղցր է և նվերական.

Շ.

Ա.

Տուն և ընտանեք մի փոքրիկ թաղաւորութեան երկեր ու տաճան է, որոյ նահապետական աթոռ վերայ կնստին ծնողք, հայրն երբեք թաղաւոր և մայրն իբրեւ թաղուհի և կրկաւաւարեն հպատակ ընտանեք. այն թաղաւորութեան մէջ ոչ ոստիկան կայ, ոչ սուր, ոչ բռնութիւն, ոչ դաւաղան, այլ ամենւէն տեղ հայրական սէր և մայրական գորովն է. դատաւարակ և խրատ՝ ծնողաց կենդանի օրէնքն է.

Խ Ե Ն Ե Կ Ե Զ Ե Ը Թ Ե Ն Ե Կ Ե Զ Ե Ը

Արշարունեաց երկրի Երասխաձոր գաւառի Նախիջևան գիւղում գտնվում էր Նահապետանց Աղամի տունը: Այդ տունը զանազանվում էր միւս գիւղական տներից նրանով, որ շինված էր կոկ, կանոնաւոր վարպետի ձեռքով. ունէր չորս պատուհան, մի դարպազ: Տունը համեմատելով դրացիների տների հետ, գեղեցիկ էր, մանաւանդ ու տան առաջը կային քսանի չափ բարդի ծառեր: Տանուէր, Նահապետանց Աղամը, յայտնի էր ամբողջ Արշարունիքում որպէս առաքինի մարդ, որպէս ժիր, աշխատասէր գիւղացի, որպէս հաւատարիմ անձն: Նա տանգամ գիւղացիք իրանց վէճերը և գանգատները Աղամի մօտն էին վերջացնում:

Թիւրքաց տիրապետութեան ժամանակ Աղամը Նախիջևան գիւղի տանուտէրն էր, կամ ինչպէս ժողովուրդն աւսում է «բաշ-մուխտարն» էր: Տանուտէր Աղամը իր երկրա-

գործական պարագմունքների մէջ խելացի և հաշվագէտ էր: Նա ունէր քսան օրավար հող, մի ջրաղաց, 20 կով, 10 եղ և 50 ոչխար:

Կանուխ ամուսնացած լինելով Ադամը ունեցել էր 12 զաւակ, սակայն այդ 12-ից միայն չորս էին կենդանի, երկու մարդու գնացած զստերը, երկու որդիք՝ Միսակը ու Սեդրակը:

Տնտեսական կառավարութեան մէջ Ադամի ամենաժիր օգնականն էր իր սիրելի ամուսին Նղիսաբէթը: Տիկին Նղիսաբէթը 40 տարեկան առողջ կազմվածքով խելացի կին էր: Նա ամբողջ օրը ոտքի վերայ աշխատութեան մէջ էր: Առաւօտ կանուխ վեր էր կենում, ալիւրը մաղում, խմորը շաղ-վում, թոնիրը վառում, կերակուր եփում, հացը թխում, տղոցը լոլացնում, հոտաղ-մշակ կերակրում, կով-կթանի հոգար հոգում և սկսում էր «ջայրա» (ճախարակ) մանել: Ադամի տան հագուստը բոլորը Նղիսաբէթի մանած-գործածն էր:

Իր ոչխարների բուրթից նա թել էր մանում, թելը ինքն էր ներկում, շալ գործում: այդ շալից նա պատրաստում էր բոլորի համար հագուստ, իսկ բամբակից գործում էր կտաւ շապիւր-վարտիքի համար:

Մինչ դեռ Ադամի դրացիները ճորտ էին դառնել «բազազ» կոչված վաշխառու պարագլխների և տքում էին նրանց հրեշաւոր տոկոսների տակ և որոնց բարբարոս վեր-սիւններից ազատվելու ոչ խելք ունէին և ոչ հնար, ինքը տանուտէր Ադամը ազատ էր պարտքից, նա բազազի դուք-նի դռնից անցնելու անվախ և ազատ էր: Նա չունէր վիկ-սիւններ, չունէր պարտք, չունէր վախենալու տեղեր:

Նրան փող հարկաւոր էր միայն ալքունի հարկերը տա-

լու և մի քանի տնային այլ և այլ ծախսեր անելու: Նա ինքը բացի երկրագործ լինելուց՝ արհեստաւոր էր, վարպետ հիւան էր և արհեստի շնորհիւ նա յարգ ու պատիւ ունէր. ունէր նաև փոքրիկ դրամագլուխ իր տան կառավարութեան համար: Ադամը դոհ էր իւր վեճակից:

Նրա որդիքը Միսակն ու Սեդրակը զիր կարգալ էին սովորում գիւղի քահանայ Տէր-Քաղոսի մօտ. քահանան շատ սիրում էր այդ տղոցը, մանաւանդ Սիդրակին, որը Նարեկի գլուխները ջրի պէս էր կարգում:

Այդպէս անցաւ նրա 45 տարին և ամուսնութեան 25-ամեակը:

Բ.

«Մարդ գիտէ իր տալեքը, բայց չգիտէ դու- ին գալեքը»

Ա. Գ. Գ. Գ.

1881 թ. Յունվարի 1-ն էր: Այդ օրը ժողովուրդը տօնում էր նոր տարին, բարեմախթութիւններ ասում էին ու լսում: Շատերի համար այդ օրը քէֆի, ուրախութեան օր էր. բայց մեր տանուտէր Ադամի համար այդ օրը մի սև օր էր:

Նրա հաւատարիմ ամուսինը-Նղիսաբէթը-ծանր կերպով հիւանդ էր. այդ օրը նրա հիւանդութեան եօթներորդ օրն էր: Հիւանդի անկողնի մօտ տխուր տրտում նստած էր ինքը տանուտէր Ադամը, իր դստերը և որդոց հետ: Հիւանդը տառապում էր տիֆ աղտով:

Ոչ մի ժողովրդական հնար չ'մնաց որ ի գործ չ'դնէին: Այոթնու Աննան տասն անգամ աղօթեց, «նեւտ դրեց», «եղունկներին նայեց», Տէր-Քաղոսը բանի քանի անգամ Նարեկը

ծայրէ ծայր կարդաց, «գիր», գրեց, իր բոլոր խելքն ու գիտութիւնը դորձ գրեց, սակայն չ'եղաւ: Ոչ մի հնար չ'օգնեց, միայն գուր տեղը խելք՝ Եղիսաբէթին նեղացրին, չարեցրին, վշտացրին. նա արդէն մաքրել էր իր հաշիւը այս փշալի ու տատասկոտ աշխարհից. նա յաւիտենականութեան մէջն էր:

Խորին տխրութեամբ տանուտէր Ադամը հետեւում էր յուզարկաւորութեանը. նա ուշաթափվեցաւ, երբ իր լծակցին իջեցրին հողը և հողով ծածկեցին նորա մարմինը:

Ադամը եկաւ տուն, արտասովալի աչքերով գրկեց համբուրեց իր երկու որդոցը, որոնք այդ օրից որբ մնացին. «ճւրէ՛ ձեր մայրը... ա՛խ իմ աչքերի լոյս, դուք որբ մնացիք, ձեզ այդ էր վիճակված» լալիս էր Ադամը: Նա սիրող սիրտ ունէր, նա զգայուն էր:

Այդ օրը բոլոր գիւղացիք տանուտէրի տունը եկան. եկաւ նաև քահանան, «հոգւոց» ասելով բազմեցաւ սեղանի գլուխը: Ադամը չորս եղ էր մորթել իր կնոջը «հոգու հաց», այսինքն բելխ էր տալիս: Բոլոր գիւղացիք մեծով պզտիկով կերան կշտացան, լիացան, վեր կացան:

— Աստուած հոգին լուսաւորէ, Ադամ բեհա, նրա հողով բեզ ու որդոցդ արեւշատութիւն տալ, բարով տեսնես տղոցդ «ա՛խ ու եղիլը», բարով մոռանաս այս ցաւը, դու ողջ լինիս. այսպիսի բարեմախթութիւններով գիւղացիք ցրվեցան իրանց տները:

Գ.

Այդ տխուր օրից անցել էր 5 տարի: Միսակն ու Սեդրակը աճել զօրացել էին և երկրագործական պարամունքներ

մէջ իրանց հօր թիւ ու թիկունք և լաւ օգնականներն էին: Միսակը արդէն 21 տարեկան էր: Տանուտէր Ադամը աչքը «չորս էր արել» մի լաւ աղջիկ էր պտրում իր անդրանիկ որդու ազիւ Միսակի համար. նա մի օր կանչեց իր մեծ դստեր Գոհարին՝ ասելով:

— Գոհար ջան, Միսակը հասել է, փառք Աստուծոյ, լաւ շնորհալի տղայ է եղել. մի լաւ աղջիկ չ'կայ գիւղում առնենք, հարսանիք անենք, մի բիշ սրտերս՝ ուրախացնենք, որդի, ես էլ էսօր կամ էգուց չ'կամ, մեր տանն էլ մի տէր բերենք, տունը առանց կնոջ տուն չէ:

— Ենչու չէ, հայրիկ, դու այդպէս բան Գոհարիդ հրամայէ, նա այդ դէպքում խելք՝ չէ, ես պատրաստ եմ:

Հայր ու աղջիկ ամբողջ ժամերով նստած խօսում էին գիւղի այդ ժամանակվայ հասած աղջիկների մասին. մէկին լաւ էին ասում, միւսին վատ, մէկին հայրն էր հաւանում, միւսին աղջիկն էր գովում. ոմանց ծնողները իրանց ասածի պէս չէին, ոմանց ծնողքը լաւ էին, իրանք վատ էին. վերջապէս եկան այն եղրակացութեանը, որ վաղը պատգամաւոր դրկին Մաղմանեցի Փիլօյի աղջկան Փեփրոնին ուզելու:

Հետեւեալ օրը տանուտէրի պատգամաւորը գիւղական սովորութեան համեմատ գնաց Մաղմանեցի Փիլօի տունը: Փիլօն պատգամաւորի մէկ խօսքը երկու չարեց:

— Ադամ բեհան ինձանից մէկ աղջիկ է ուզում, երկուսն էլ ու ուզէր, չէի նազ անի: Եէն մնայ օձախը, ինքը լաւ, տղան լաւ, տունը լաւ, ինչու չեմ տալ, Միսոն ջան, խօսքս խօսք է, սովի որ սովի. այս ասելով Փիլօն Միսոնին արաղ հրաւիրեց, որից լեռոյ սարգեցին մի փոքրիկ ընթրիք նահապետական ձևով: Այդ օրը Ս. Սարգսի շաբաթ օրն էր: Հետեւեալ օրը ինքը տանուտէր Ադամը, Տէր-Թաթոսը, քաւոր

Խաչօն, և մի քանի այլ պատվաւոր գիւղացիք կատարեցին Միսակի նշանադրութիւնը և տաան օրից յետոյ հարսանիքը:

Դ.

1887 թ. Նոյեմբեր ամիսն էր. աշնան տխուր օրերից մէկը: Տանուտէր Ագամի տունը նմանում էր հիւանդանոցի: Կեքը Ագամը պարկած էր ախֆ աղտով: Հիւանդ էր նրա որդի Սեդրակը, հարսը Փեփրոնէն և մինչև անգամ Միսակի որդին-նորածին Արամը: Ուրբի վրայ էր միայն Միսակը:

Կէս գիշեր էր:

Հիւանդի մօտ վառվում էր փոքրիկ թիթեղեայ լամպը: Հիւանդի մօտ կանգած էր Տէր-Փաթոսը և կարդում էր Նարեկի Զ. գլուխը և ամեն աւարտման կարգում էր բժշկութեան Աւետարանները: Սենեակի մէջ տիրում էր գերեզմանական լռութիւն:

— Միսակ, ձայն տվեց հիւանդը. — Ո՛ւր է Սեդրակը. Սեդրակը նոյնպէս հիւանդ էր, բայց լսելով հօր ձայնը, վեր թռաւ, հագաւ: «Նա այստեղ եմ, հայրիկ, ի՞նչ կ'հրամայես:

— Ապրիս, որդի, դէհ, երկուսդ էլ ինձ մօտ եկէ՛ք:

Սեդրակն ու Միսակը չողան հօր առջև: Հայրը նստեց անկողնի մէջ: Քահանան դեռ լռելեան կարգում էր Նարեկը:

— Տէր հայր, դու մի քիչ հանգստացիր, ես մի երկու խօսք ունիմ ասելու, ասաց հիւանդը: Քահանան ընդհատեց:

— Տղաք, դարձաւ գէպի Միսակը ու Սեդրակը, ես ահա 50—55 տարեկան եմ, բայց այսպէս խիստ ցաւ դեռ չէի տեսել իմ օրը, փառք Աստուծոյ, անցուցի զոհ, սակայն

մայրիկից յետոյ կարծես չեմ կարող ցաւի դիմանալ:

«Ձեզ բոլորիդ յատնի է, որ ես իմ կառավարութեան միջոցին ծուլութիւն ասած բանը չ'գիտէի, անդադար աշխատել, ջանք անել— այս իմ նշանաբանն էր:

«Գուք գիտէք որ ես ձեզ ոչ մի բանից չեմ զրկել: Մեր տունը Աստուծոյ ողորմութեամբ լի էր ամեն բարութիւններով: Ոչ մի բանի նեղութիւն չ'ունէինք: Մեր առօրեայ զործը ամեն ինչ կարգին, ամեն ինչ օրինաւոր էր, սակայն ի՞նչ կայ աշխարհում անփոփոխ: Ամեն ինչ անցաւոր, ամեն ինչ ունայն է, ասել են մեծ մարդիք. ամեն ինչ ունայն է:

«Այս ցաւը, որ ինձ փաթաթվել է, ես ինձ այնպէս եմ զգում թէ մահիս ցաւն է: Շատ անգամ հիւանդացել եմ, բայց ոչ մի անգամ այսպէս խիստ չեմ տանջվել: Եթէ առողջացայ—այդ լաւ. իսկ եթէ մահացայ (միք վախենալ, մենք ամենքս մահկանացու ենք միայն մեր հողին անմահ է) կաղաչեմ ձեզ որդիք, ի սէր Աստուծոյ, ի սէր այս սուրբ օճախին, որ մեզ 50—55 տարի կերակրում է, ի սէր պաշտելի մայրիկներուդ գերեզմանին, ապրեցէք իրար հետ սիրով, ապրեցէ՛ք միասին հաշտ, խաղաղ ու ուրախ:

«Նա իմ տեղ ձեզ վրայ մեծ կամ հայր կ'ընշանակեմ իմ սիրելի եղբօր Ստեփանին, հնազանդ եղէ՛ք նրա բարի խորհուրդներին, լսեցէ՛ք նրա խրատը, նա օտար չէ, ձեր հօր եղբայրն է, ձեր բարի կամեցողը:

«Նա իմ բարիկց շնորհակալ եմ. իմ կեանքը, փառք Աստուծոյ լաւ անցաւ. Աստուած ինձ տվեց 12 զաւակ, այդ 12-ից մնացել էք չորսդ: Քոյրերիդ «հաւ արել թառը դրել եմ» *):

*) Հաւ արել-ժող. լեզվով նշանակում է մեծացրել:

«Միսակ ջան՝ քու մեղքիդ տակից էլ ելած եմ, դու այժմ քո բաղդիդ տէրն ես, ապրիս, որդի, բաղդիդ հետ ՚ի միասին ծերանար, սակայն Սեդրակին մնացի պարտաւոր»։

«Քեզ Աստուծոյ, Սեդրակս քեզ եմ յանձնում, Միսակ ջան, պահէ պահպանէ. այժմ նրան դու համհայր ես, համեղբայր. դու գիտես, դուն ու քո Աստուածը, Սեդրակիս լաւ մուկաթ կեցիր։ Սեդրակը դեռ ջահել է, նրա «ջուրը դէպի վեր է», ինձամբի ու խորտի կարօտ է։

«Չլինի թէ դատարկ բանի համար կովիք, քանդէք այս սուրբ օձախը որը 50 տարի է մեզ կերակրում է. չլինի թէ իմ հոգիս զերեզմանիս մէջը զայրացնէք, իմ տանջանքը աւերացնէք»։

«Չլինի թէ ձեր արարմունքով թշնամին ուրախացնէք և բարեկամը տրտմեցնէք. կաղաչեմ ձեզ, իմ աչքերի լոյս, իմ հոգու հատորներ, ապրեցէք իրար հետ՝ հաշտ, խաղաղ, սիրով և կարեկցութեամբ»։

«Դու, Սեդրակ, պէտքէ եղբորդ հնազանդիս, որդիական խոնարհութիւն ունենաս, նրա խօսքից հրամանից չ'եկնես, բանի գործի մէջ չ'ծուլանաս, աշխատասէր լինիս. իսկ դու, Միսակ, պարտես հայրական դուրս ու գոռով ունենալ, նրա սխալները ներես, պահես, մեծացնես և յետոյ իր մուրազին հասցնես, իր թաղին ու պսակին արժանացնես»։

«Դէհ սասցէք, կ'կատարէք իմ այս պատվերները»։

Որդիքը, որ մինչև այդ վայրկեան լուռ սպասում էին, այլ ևս չ'դիմացան, լացին ու փաթաթվեցան հօր պարանոցը և դառն կերպով լալիս էին։

— «Բաւական է, բաւական է, հրամայեց հայրը. լացը նշանակութիւն չ'ունի, ես ձեզ ասացի որ մարդիկ ամենքն էլ մահկանացու են. ծնուել ենք մահանալու համար. — ես ձեր լա-

ցը այն ժամանակ անկեղծ կ'համարեմ, երբ կը տեսնեմ որ իրօք դուք իմ տունը կ'պահէք իր դիպքի և պատվի մէջ, կապիք խաղաղ, հաշտ և ուրախ, դէհ, ասացէք, կը կատարէք իմ պատվերները»։

Որդիքը այս անգամ էլ չ'պատասխանեցին, նրանց պատասխանը լալն ու հեկեկալն էր, նրանք աղիողորմ կերպով լաց էին լինում։ Հայրը երրորդ անգամ հարցրեց։

— «Տղաք, թողէք լացը. լալու պարտականութիւնը կանանց դասին է յատուկ, դուք տղամարդ էք, դուք պէտք է դուռը բաց պահէք, հօր անուն չ'կորցնէք, պէտք է կատարէք իմ ասածները»։

— Ամենայն սրբութեամբ, հայրիկ, քո պատվերները Աստուծոյ պատգամի պէս կ'պահենք։ Դու անհոգ կաց, հայրիկ, կաշխատենք քո հրամանից մի մազի չափ դուրս չ'գալ։

— «Դէհ զօրանաք, որդիք։ Աստուծոյ անհատնելի հացը ուտէք, Հայր Աբրահամի օրհները ձեր վրայ լինի. Խաահակի պէս բազմանաք, ծլիք ու ծաղկիք, այժմ ես հանգիստ կ'մեռնեմ, հանգիստ բաց ձակատ կ'ներկայանամ Աստուծոյ ահեղ առնին, յոյս ունիմ, որ իմ Տէրը ինձ չի կորցնի, մեծ է Աստուծոյ ողորմութիւնը։ Դէհ, մօտ արիք. եկէք իմ վերջին համբոյրը տամ Ձեզ»։

Տղաքը մօտեցան, համբուրեցին հօր ձեռքը, իսկ հայրը նրանց ձակատը ու ալտերը...

Այս վերջին համբոյրն էր, որ հայրը տալիս էր իր որդոց։ Արտասուքը աղբիւրի պէս թափվում էր որդոց աչքից, իսկ հայրը չէր կարող լալ։ Լալու ընդունակութիւնը ցամաքել էր։ Նա օրհնեց իւր որդոցը, նայեց դէպի երկինք «Տէր ընկալ զհոգի իմ» ասաց ու լռեց։

Այդ տխուր օրից երկու օր յետոյ ժամկոչ Ղուկասը

փորում էր Տ. Նդխարէթի մահարձանի մօտ մի նոր գերեզման... բոլոր Նախիջևանի հասարակութիւն մասնակցումէր իրանց սիրելի տանուտէրի յուղարկաւորութեանը: Նրան թաղեցին իւր սիրելի ամուսնու մօտ: Գիւղացիք մինչև այսօր օրհնում են տանուտէր Ադամի բարի յիշատակը:

Ե.

Հանգուցեալ Ադամը իւր դրացիներէն ամենից շատ յարգերութիւն ունէր Ոսկանեայ Աշոտի հետ: Աշոտը թէև ազգական չէր, բայց ազգականից աւելի սէր ու համարում ունէր տանուտէր Ադամի մօտ. նա լաւ դրացի էր և ազնիւ օգնական:

Աշոտը բացի երկրագործութիւնից գիտէր նաև որմնագիրի արհեստը: Գիւղի բոլոր կանոնաւոր տները Աշոտի շինվածն էր. այդ պատճառով գիւղացիք նրան կոչում էին ուստայ Աշոտ:

Աշոտի ընտանիքը մեծ չէր, ինքը, իւր կին Կատարինէն և մի հրեշտականման աղջիկ-Մարիամը, կամ ինչպէս իրանք կոչում էին Մարօն:

Մարօն գիւղեցիկ էր բառի բուն նշանակութեամբ. նա թէև 15 տարեկան էր, բայց նայուր այնպէս կ'մտածեր թէ 20 տարեկան է: Մարօն էր բարձր հասակով, առողջ, ամուր կազմվածքով, ունէր շականակադոյն երկար մազեր, լայն ապիտակ ձակատ, կամար ունքերով, կապոյդ աչերով, կարմիր լիք այտերը կլոր բուխաղով, լիք կրճքով: Մէկ խօսքով Մարօն անպատմելի գեղեցիկ էր և շնորհալի: Քաղցր ժպիտը երբէք չէր հեռանայ նրա բարի դէմքից: Մարօն իւր ծնողաց ուրախութիւնն ու մխիթարութիւնն էր, ինչքան հայրը

տխուր լինէր, բաւական էր տուն դար նայէր Մարօյի շնորհալի դէմքին, կարծես խեղճ փարատվում էր նրա տխրութիւնը, գնում էր նրա հոգսը: Մարօն իւր ծնողաց թէ որդին էր թէ աղջիկը. հօրը սիրելին, մօրը ժիր օգնականը:

Մարօյի գեղեցկութեան համբաւը շատ շուտ տարածվեցաւ ամեն տեղ: Ամեն ազապ տղայ ունեցող մայր փափաղում էր Մարօյին աւնել իւր տղին: Այդ պատճառով Աշոտի տանը գալիս էին բազմաթիւ խնամախօսներ:

Թէև մեր ուստայ Աշոտը հարուստ մարդ չէր, բայց այնպէս հարուստ տեղերից էին գալիս Մարօյին ուզելու, որ ինքը Աշոտն էլ զարմանում էր: Այդ կռապաշտ հարուստները, որ բանի տարի առաջ Աշոտին մարդու տեղ չէին դնում, շնչաւոր չէին հաշվում, այժմ փաղաքական խօսքերով բարեւում էին, մեծարում էին. դայֆա, արադ էին համեցէք անում, հրաւիրում և ուզում էին Աշոտի հետ բարեկամանալ:

Ուստայ Աշոտը լաւ գիտէր որ այդ մեծարանք, դայֆան ու արադը իւր պատվին չեն տալիս, այլ ի սէր Մարօյի, այդ պատճառով միշտ քաշվում էր, շնորհակալութիւն էր յայտնում:

Բացի իրանց գիւղից Մարօյի հոչակը հասել էր մինչև Կաղզվան, մինչև Շէօրակեալ: Շատ շատերը լսել էին Մարօյի սքանչելի պատկերը և ուզում էին առատ «բաշուդ» տալով Մարօն իրանց հարս անել:

Նիթէ մի ուրիշը լինէր Աշոտի տեղ, կ'նայէր ով լաւ «բաշուդ» կտայ նրան կտար Մարօյին. բայց տես որ ուստայ Աշոտը զգայուն մարդ էր. նա կարդացող էր և գիտէր զանազան սէրը ժանգ մետաղից և բոլոր պատգամաւորներին նա պատասխանում էր այսպէս:

— Աղջիկս դեռ փոքր է. կալաչեմ, թողէք Ձեր մտադրու-
թիւնը մինչև եկող տարի: Բայց ինքը աչքի տակով զննում
էր բոլոր ալապ տղոցը: Նա նշանակութիւն չէր տալիս իր
ապագայ խնամու ոչ փողին, ոչ մի կայքին, ոչ հողերին և
ոչ անասուններին, այդ բոլորը մի կոպէկ չափէր Աշոտի աչ-
քին: Նա որոնում էր այնպիսի փեսացու, որ լինէր խելացի,
աշխատասէր և առողջ և այդ բոլոր յատկութիւնները նա
տեսնում էր իր հանգուցեալ բարեկամ տանուտէր Ագամի
որդու Սեդրակի մէջ: Եւ իրօք, Սեդրակ Շահբազեանը այդ
Ժամանակ դիւղի ամենալաւ տղաներից առաջինն էր: Բնու-
թեամբ խելացի, տեսքով սիրուն, կազմվածքով առողջ և
գործի մէջ ժիր աշխատասէր էր, բարեբաղդաբար Մարոյի
սիրտն էլ հէնց իսկ Սեդրակի վերայ էր: Մարոյի համար
Սեդրակը մի ամբողջ աշխարհք արժէր:

Փոքր Ժամանակից ընտելացած լինելով, Սեդրակն ու
Մարոն գիտէին իրարու բնաւորութիւնը, նրանք շատ անգամ
միասին արտը հաց էին տանում, դառ արածացնում այժմ մե-
ծանալով թէև հեռու էին, տեղական սովորութեան համե-
մատ չէին իբար հետ խօսում, բայց նախկին սէրը կարծես
կապում էր այդ երկու մատաղ սրտերը միասին: Նրբ Աշո-
տի տանը խօսք էր լինում, թէ ում տան Մարոյին, ուստայ
Աշոտը ասում էր. — ես իմ Մարոյին կ'տամ Շահբազեանց Սեդ-
րակին, ուրիշ ոչ ոքի:

Պէտք է ասել որ Սեդրակն էլ իր կողմից վաւժում էր
Մարոյի համար, բայց չէր վստահանում իր այդ սէրը յայտ-
նել: Եւ ո՞ւմ կարող էր յայտնել խելճը... մայր չունեցողի
գործը դժվար է այդպիսի դէպքում:

Մի երեկոյ Սեդրակի մեծ բոյր Գոհարը եկել էր հա-
րանց. այդ օրը Միսակի կին Փեփրոնէն հիւանդ էր. այդ

պատճառով Գոհարը այդ գիշեր մնաց հարանց տուն: Քոյրը
հետաքրքիր եղաւ ու լսեց, թէ ինչպէս Սեդրակը բնի մէջ
յիշում էր գեղեցիկ Մարոյին. սիրոյ խօսքերի, սիրոյ զգաց-
մունքների մէջ կանայք առհասարակ խորամանկ են: Գոհա-
րը կանուխ զարթնեց, ձայն տվեց Սեդրակին, ասելով. —

— Սեդրակ ջան, մի լաւ երազ տեսայ:

— Խէր ընի, ինչ երազ տեսար:

— Խէր է իշալահ (յոյս Աստուած), Սեդո ջան, երազումս
բեզ նշանել էինք Աշոտի աղջկայ Մարոյի հետ, հարսանիք
էինք կատարում:

— Հարսանիք, այդ լաւ երազ է, Գոհար ջան, երեւի կըռ-
նակդ բաց ես բնել:

— Զէ, բու արեւ, այնպէս սիրուն հարս էր դառել Մարոն,
որ սաղ գիւղացիք բերանները բաց մնացին:

— Նրեւի մինչև հիմայ էլ դեռ բաց է, ասաց Սեդրակը
ծիծաղելով. — Լաւ, հարսնետնից ես գալիս, հապա ո՞ւր է, ինձ
«տառօսի մազա» *) չես բերել:

— Բերել եմ, դրուստ բերել եմ, Սեդո ջան. դու այն ասա,
հաւանում ես Մարոյին:

— Ինչ կայ հաւանելու կամ չ'հաւանելու. Աստուած տի-
րոջը բաշխի:

— Հապա ես որ գնամ Մարոյին բեզ համար ուզեմ, դու
ինձանից շնորհակալ չե՞ս լինի:

— Դու որ այդքան բարի լինիս, ես ինչ պէտք է ասեմ, ա-
սաց Սեդրակը ամաչելով: Այս խօսակցութեան վերայ ներս
մտաւ Միսակը. բոյր ու հոգեայր լռեցին:

— Սեդո, հրամայեց Միսակը. գնա մշակներին ձայն տուր,

*) Տառօսի մազա ասում է այն քաղցր ընծան, որ հարսնա-
տնից տանում են ազապ աղոյ կամ աղջեկներին:

գութանի լաւ վաղթն է, կանուխ երեսներ, քանի հով է գործ տեսներ:

Սեդրակը խոյն հագաւ տրեխները և դուրս գնաց:

Սեդրակի գնալուց յետոյ Գոհարը դարձաւ գէպի Միսակին:

— Միսո ջան, գիշերս մի բան միտքս ընկաւ. Սեդոն եկել հասել է. նշանելու լաւ ժամանակն է, չ'նշանե՞նք:

— Ինչու չ'նշանենք, ասաց Միսակը. լաւ, հապա գիւղում մի լաւ աղջիկ գու չե՞ս ճանաչել Սեդոյի լայել:

— Ուստայ Աշոտի աղջիկը Մարօն, պատասխանեց Գոհարը:

— Լաւ, ուստայ Աշոտը քեզ աղջիկ կ'տա՞յ, հարցրեց Միսակը, — ախար ասում են Զաքոյենք 300 մանէթ բաշուղ են առաջարկել, էլ Սեդոն կամք չէ տվել, մենք ո՞րտեղից կարողենք նրա դուռը գնալ աղջիկ ուզել:

— Կ'տայ, աղաչանք էլ կանի, հողեմ նրա գլուխը ինչի՞ չի տայ. Սեդոյից լաւ տղի պէտք է տայ, փառք Աստուծոյ, իմ հօր տանը ի՞նչ է պակաս:

— Գոհար ջան, Սեդոն քու աչքիդ մեծ բան կերելի, նրանց էլ մէկ հարցրու տես, մեզ բոլորիս մարդու տեղ կ'գնե՞ն, կը հաւնե՞ն, ասաց Միսակը զայրացած:

— Կ'հարցնեմ էլ, ինչու չեմ հարցնի, հողեմ նրանց գլուխը. նրանք իսկ վերի արտաքորներ չեն, թէ՛ նրանք երկնից իջած են, ոտները ամպոտ է. այ հէնց էս օր էլ թէ դու գուզես, կը գնամ Աշոտեցի տանը, մահա՛նս սանդերկ կանեմ, կ'մանամ նրանց միտքը:

— Դու գիտես, համա ես գիտեմ, որ ինչքան որ երկինքը գետնին մօտ է, այնքան մենք կարող ենք Աշոտի հետ խնամի լինել. ոչ գնա, ոչ ել սե երես արի:

— Կ'գնամ, ինչ կայ, իսկ խանչալիս քարը վեր չի ընկնի. ի՞նչ կայ, ի՞նչ ամօթ բան է, ասում են. «Ուզողին մէկ երեսն է սե, չ'տվողին—երկու»:

— Դու գիտես, համա թէ ինձ կ'հարցնես, ոչ գնայ, ոչ էլ թեթեալիւ իղութ տեղը, ասաց Միսակը և գնաց դէպի գութան:

Գոհարը հասկացաւ որ իր յայտնած միտքը գուր չեկաւ Միսակին և չ'գիտէր թէ ինչպէս վարվի. ձեռքից թողնել Մարոյին—այդ շատ ցաւ է, մանաւանդ որ պարզ տեսաւ Սեդրակի սիրահարութիւնը և լսեց խոստովանութիւնը. գնար ուզեր— Միսակին անպատված կ'լիներ. չ'գիտէր ի՞նչ անէր:

Սիրող բոլոր յանձն առաւ ի սէր իր եղբօր գնալ Աշոտեցի տուն քանի կանուխ էր. Աշոտը սիրով ընդունեց Գոհարի խնդիրը ու ասաց:

— Գոհար բաճի, դու գիտես որ մեր Մարոյի մուշտարին շատ շատ է. համա ես, պարզն ասած, Սեդոյին հաւանել եմ. Աստուած շնորհքն աւելացնէ, բայց պէտք է հարցնեմ մօրը Կատարին, ամենից շատ իրան Մարոյին. նա պէտք է այդ լծի տակ մտնի, նա պէտք է այդ դժվար լուծը քաշէ, թէ Մարօն ու Կատարը համաձայնին, ես իմ կողմից ոչինչ չու՛նիմ ասելու:

Գոհարը դուրս եկաւ Աշոտեցի տնից առանց դրական պատասխանի:

Լսելով, որ Գոհարը գնացել է Աշոտեցի տուն և Աշոտը կամք ունէր Մարոյին տալ Սեդրակին, Միսակը շատ տխրեց: Մարօն, աշխարհի արեգակը, գեղեցիկ Մարօն պէտք է իր փորը եղբօր Սեդրակի կ'լինի. այդ միտքը տանջում էր Միսակին: Ինչու Սեդրակը իրանից փորը լինելով,

իր ստորագրեալը լինելով, կարողանար Մարոյի պէսին կին առնել. «անպատճառ այստեղ մի օյին կայ», մտածում էր Միսակը, «ինչո՞ւ Աշոտը շատերին խօսք չէր տայ և յանկարծ Պոհարին հաւանութեան նշան տվեց:»

— Ախար ես հաճոյ չէի այդ բանին, գոռում էր բարկութեամբ Միսակը, ինչո՞ւ դուք առանց ինձ հարցնելու գնացիք ուզելու:

Միսակը հին մարդկանց բռնակալ ուղղութեանը հետևող մարդ էր: Նա այսպէս էր մտածում թէ փոքր եղբայրը իր առաջը մշակի պէս է, թէ նա չունի իրաւունք իր անձի, իր գլխի վերայ մտածելու առանց իր բարձրագոյն հրամանին. «չէ որ ես ասացի թողէք այդ մտադրութիւնը, ինչո՞ւ առանց իմ կամքին, առանց ինձ իմաց տալու գնացին ուզեցին»: Այդ և դրա նման դատարկ բաների վերայ Միսակը մտածում ու ինքն իրան կատարում էր: Նա աւելի չարացաւ, երբ գիշերը իր կնոջից ըսեց, որ Սեդրակը սիրում է Մարոյին, Մարօն էլ փոխադարձաբար սիրում է Սեդրակին. ըսեց թէ ինչպէս Պոհարը միջնորդութիւն է անում և ով գիտէ էլ ինչ խօսեց, ինչ չ'խօսեց գիշերը կ'ինը, բայց այդ օրից Միսակը ոխ էր պահում Սեդրակի վերայ:

2.

Սեդրակը Պոհարի միջնորդութեամբ կարողացաւ իր հօր եղբօր, Ստեփանի հաճութիւնը ստանալ ուստայ Աշոտի հետ խնամութիւն անելու: Ստեփան ամին նախ փորձեց հարցնել Միսակի կամքը, բայց անյաջող: Միսակ մի ասել, մի չար դե ասա:

— Ամի, պատասխանեց Միսակը բարկութեամբ. — էդ ինչ

օյին է որ դուք իմ գլխի հետ խաղում էք. ախար ասած է ձին ես եմ, դարին դուք էք ուտում. քու ի՞նչ գործն է իմ եղբօր նշանելու կամ չ'նշանելու մասին խօսել, ի՞նչ գործ ունիս, ինչի՞ ես մեր տան գործին խառնվում ես ով, ուստայ Աշոտը ով. հարի՛Քի միտքը 3—4 հարիւր մանէթ բաշուղ առնելն է. չէ, ամի, չէ, այդ միտքը քեզանից հեռացրու, ասում են «ղազը խողի հետ ընկեր չի լինի»:

— Միսօ ջան, ինչո՞ւ ես բարկանում, այստեղ ինչ գէշ բան կայ, Աստուծոյ դրած օրէնքի համաձայն գնում աղջիկ ենք ուզում. մեզ հարսնացու է պէտք, նրա՛յց փեսացու. կուտան՝ կուտան, չեն տայ-չեն տայ, դուի բան խօ չէ. ի՞նչ կայ այստեղ:

— Ամի, ախար մարդկանց աղջիկը անունով աղջիկ է. հարի՛Քների բերանը «չալկած» է. 3—4 հարիւր մանէթներից են սալըղ տալիս. մենք ինչ կարող ենք առնել:

— Նաւ, բանը փողի վերայ չէ:

— Հէնց իսկ փողի վերայ է:

— Հապա ես որ առանց փողի պրծացնեմ կամ 100 մանէթով գործը գլուխ բերեմ, ի՞նչ կ'ասես:

— Էդ խօ հէքեաթ է:

— Հէքեաթ չէ, իսկ իսկութիւն է:

— Ե՛հ որ այդ բան դէմ էք, դուք գիտէք: Ձեր արիւնը ձեր գլուխը, ես դաւի չունիմ և ոչ էլ կամք կուտամ Աշոտի հետ խնամութիւն անելու. ձեր գործն է, ինչպէս գիտէք այնպէս արէք. ասաց Միսակը վրդոված և դուրս եկաւ սենեակից: Ստեփանը մնաց չվարած. ի՞նչ անէր, որ ջուրն ընկնէր. Սեդրակի խնդիրը կատարէր, Միսակին կ'կատարեցնէր. Միսակի կամքով գնար, Սեդրակին կ'մաշէր. մնաց անել դրութեան մէջ:

Ստեփանը իր եղբոր որդիներէն Սեդրակին աւելի շատ էր սիրում նրա անուշ բնաւորութեան, խելացութեան և վարվողութեան համար. մանաւանդ Սեդրակի պատկերի և բնաւորութեան մէջ Ստեփանը տեսնում էր իր հանդուցեալ եղբոր Ադամի ճիշտ տիպարը:

Վճռեց Սեդրակի սիրոյն համար զնալ ուստայ Աշոտի տունը ու Մարոյին ուղել: Ուստայ Աշոտը շատ սիրով ընդունեց Ստեփանին, նազ ու տուգ չարեց:

— Ստեփան ջան, Մարօն բուկդ է. ինչպէս դիտես, այնպէս կարգադրէ: Ստեփանը շնորհակալ եղաւ որ իր խնդիրը չմերժեցին, իրան «սե երես» չարին և որպէս «բէհ» Ստեփանը տվեց ուստայ Աշոտին Սեդրակի հանդուցեալ մօր պարանոցի զարդը, որ բաղկանում էր 15 հատ «մահմուտիայ» ասած ոսկիներից, նաև մի սիրուն փերուղեայ մատանի: Սկսվեցաւ ընթրիքը: Սեդանի վերայ եկաւ նաև հարս եղած Մարօն: Նրա պատկերը քոյն տակ աւելի սքանչելի, աւելի հրապուրիչ էր և նմանում էր ծովի յաւերժահարսի: Նա յուշիկ, ծանրաբայլ մօտեցաւ, համբուրեց իր նոր բարեկամ Ստեփանի ձեռքը. Ստեփանը տեսնելով Մարոյի սքանչելի պատկերը, շատ զգացվեցաւ ու ասաց.

— Ապրիս, զաւակս, տեսնում պտակդ. Սեդրակին հետ միասին ծերանաք, անուշ օրերով, բարի որդիներով: Մարօն կրկին անգամ համբուրեց Ստեփանի ձեռքը. այս նշան էր շնորհակալութեան: Ստեփանն էլ իր կողմից շնորհաւորեց Մարոյի նշանադրութիւնը և համբուրեց ձեռքաւոր: Ընթրիքը պարզ էր և շուտ վերջացաւ: Ստեփանը շնորհակալութիւն յայտնեց, համբուրեց Մարոյի ձեռքաւոր ու դուրս եկաւ:

Գալով եղբոր տունը յայտնեց, որ Աշոտը տվեց Մարօյին, յայտնեց նաև որ ինքը բէհ տվեց և հարս արեց, յայտ-

նեց և այն թէ ինչպէս Աշոտը իրան պատվեց, իր մէկ խօսքը երկուս չեղաւ, պատմեց վերջապէս Մարոյի սքանչելի տեսքը:

Հօր եղբոր ամեն մի խօսքը սրի պէս ցցվում էր Միսակի սրտում. նա մպաստում էր թէ Աշոտը կ'մերժէ Ստեփանի խնդիրը, ինքը Ստեփանն էլ փոր փոշման յետ գուգայ. ինքն էլ Ստեփանին մասխարայ կանի ասելով. «տեղն է քեզ, անմիտ մարդ. ընկերդ ճանաչէ, ոտներդ վերմակիդ համեմատ մեկնիր:» Բայց դէպքը ուրիշ փոխվեցաւ: Աշոտը, այդ հպարտ գոռոզ մարդը, առանց այլեայլութեան տվեց իր ազնիկը—Մարօն Սեդրակին. Ստեփանի և Գոհարի կամքը կատարվեցաւ, ինքը սե երես եղաւ. ահա Սեդրակը կունենայ իրան կին գեղեցիկ Մարօն: Թէև իր կինը Փեփրոնէն էլ պակաս գեղեցիկ չէր, բայց համեմատելով Մարոյի հետ, ոչինչ էր. «ինչո՞ւ նա առանց իմ կամքը հարցնելու կատարեց այս գործը, ինչո՞ւ նա իմ փոքրը լինի ու այդ հրաշալի կինը ունենայ և մի՞թէ Աշոտը առանց բաշտւողի տվեց. մի՞թէ Ստեփանը իրան խափում է.» — այդ մտքերը և դրանց նմանները օձի պէս կրծում էին նրա նախանձոտ սիրտը և նա օր աւուր կը մտածէր թէ ինչպէս վրեժխնդիր լինի Սեդրակից:

Է.

Անցել էր այդ օրից վեց ամիս: Բարեկենդանի ուրախ օրերից մէկն էր:

Նախիջևան գիւղի բնակիչները հազած իրենց պահեստի հազուապատկէշ շապում էին գէպի Սեդրակենց տունը: Սեդրակենց տունը այդ օրը հարսանիք էր, այդտեղ էին գիւղի նշանաւոր մարդիկ, այդտեղ էին եկած բարեկամ, ազգական, ծանօթ, անծանօթ, հարս, ազնիկ, մեծ, փոքր բոլորը ուրախ,

գվարթ ուրախանում էին. եկած էին նաև երաժշտութիւնը. սազ, քամանչայ, փող, զուռնայ, դահուլ: Այստեղ էին գիւղի բոլոր ազապ տղայք, այստեղ էր նաև քաւոր Խաչօն, որ իր անպատմելի ուժեղութեան պատճառով գիւղացիներին ընդունել էր «Աժդահար» անունը: Աժդահար Խաչօն քաւոր էր և արժէր այդ հսկայական տիտղոսին: Նա հագել էր իր պահեստի հագուստները, կախել էր իր արծաթապատ թուրը, որ շատ վայել էր իր հսկայական հասակին, գլխին դրել էր «խրիմի» սև գտակը և մի առանձին բերկրութեամբ ման էր գալիս, կարգադրութիւններ էր անում: «Ճամբայ տվէք քաւոր աղին» ասում էին գիւղացիք, երբ աժդահար Խաչօն ուրախ գվարթ անց ու դարձ էր անում:

Սեդրակի երկու քոյրերը — Գոհարն ու Անան — թւերը վեր քաշած ջերմեռանդութեամբ զաթայ էին թխում: Սօֆի մօրքուրը փլաւի պատրաստութիւն էր տեսնում: Նւայ հօրքուրը հաւերն էր իստակում:

Նրա որդին Մելօն թւերը մինչև արմունկները վեր քշած քերթում էր պարարտ եղները, որ մորթել էին հարսանեաց համար: Սիւրակը ու իր հարս Փեփրոնէն գինի ու արաղ էին պատրաստում, տկերից շէշերն էին լցնում: մշակները ջուր ու փայտ էին բերում:

Սազանդարների խմբապետ աղջկային թափում էր իր բոլոր «մարիֆաթը». հարս, աղջիկ պարում էին, ազապ տղայք ծափ էին տալիս, մանուկները զմայլում էին նրանց վերայ: Հասակաւոր ծեր մարդիք նստած օջախի շուրջը խմում էին «աչքալոյսի» թասերը և ամեն անգամ օրհնում էին թագաւորի ու թագուհւոյ կեանքը: Ժողովուրդը ուրախ էր, որ Սեդրակը հասաւ իր «մուրազին» և իր լայն հարսնացու գաւա: Ժողովուրդի այդ ուրախ միջոցին լսե-

լի եղաւ մի ձայն. «գալիս են, գալիս են:»

Եւ իրօք՝ հեռվից լսելի եղաւ մի այլ երաժշտութեան ձայն: Բոլորի ուշքը դարձաւ դէպի այն կողմը:

Մի գիւղացի հեծած իր սպիտակ ձին, բռնել էր մի ծածկված սինի. գիւղացու պարանոցը զարդարված էր կարմիր-կանաչ թաշկինակներով: Ձին նոյնպէս պակաս էր իր տիրոջից. ձիու գլուխը, ականջները, պարանոցը, սիրտը բոլորը զարդարված էր նախշուն թաշկինակներով: Ձիաւորին շրջապատել էին մի խումբ բարեկամներ. ձիու առջևից գնում էր երաժշտութիւնը, իսկ յետևից հետաքրքիր մանուկները:

— Ճանապարհ տվէք «մուրազ» բերողին, ձայն տվեց զուռնաձի նղօն:

— Բարով, հազար բարի, համեցէք, մեր գլխի, մեր աչքի վերայ, բարով եկաք: Ձիաւորը դեռ ձիու վերայ էր:

— Ձին մեղք է, բան բերէք, հրամայեց ուստայ նղօն:

— Ես ըստէիս, ձայն տվեցին միւս գիւղացիք և դուրս եկաւ քաւոր Խաչօն, ձեռքին բռնած արաղի ու գինու շէշերը:

— Ծօ Աւագ, ես բու աչքերին դուրպան, դու բարով ես եկել: Աւագ ջան, ձիուդ խմացնեմ թէ քեզ տամ:

— Հալա ինձ խմացրու, ջանս տաքացրու, հապա ձիուս, ասաց Աւագը:

— Համեցէք, համեցէք, ասաց Խաչօն, տալով բաժակներ:

— Դէհ, ողջ լինիք, աչքերդ լոյս, Աստուած Ս. պսակին արժանացնէ, միասին ծերանան, մի բարձի մնան, բարեբաղդ լինին:

— Սաղ ընիս, Աւագ ջան, ձայն տվին գիւղացիք և սկսեցին բաժակ բաժակի ետևից խմել, օրհնելով թագաւորի ու

Թագուհւոյ անուշ կեանքը:

— Աւագ ջան, այս էլ ձիուդ կ'իմացնես, ասաց քաւոր Խաչոն, տալով կապոյտ թղթադրամը:

— Շէն մնաս, քաւոր աղա ջան, շէն մնաս, ես քու ոտքերիդ զուրպան, ես քու ուժիդ ու քաջութեանդ զուրպան, դու ինձ ամօթով արիր, ասաց Աւագը, ընդունելով ընծան:

Ժողովրդականք բաց արին Աւագի բերած սինին. սինու վերայ դարձած էր արմաւ, արմաւի վերայ կար չորս զոյգ ճերմակ գուլբայ, մի մետաքսեայ թաշկինակ, մի բարձ «հինայ». այս բոլորը ժողովրդական լեզվով «Թագաւորի վարտիկ-շապկին էր»: Գիւղական ժողովրդական սովորութեան համեմատ այդ սինին պէտք է խաղացնէին (պար գային) Թագաւորի ամենամօտ ազգական կանայք: Ամենից առաջ եկաւ Սեդրակի հօրքուր Կուսիկ խաթունը: Կուսիկ խաթունը չ'նայելով իր 70 տարեկան հասակին, նոր հարսի պէս պար խաղաց սինին գլխի վերայ բռնած. նրանից յետոյ միւս հօրքուրները, մօրքուրները, բոյրերը և վերջը իր եղբօր կին Փեփրոնէն. բոլորը կարգով և վայելուչ խաղացին: Պարը տեւեց մի ժամ: Նրբ շապիկ խաղացնելը վերջացաւ, ժողովուրդը միաձայն բղաւեցին. «Սատուած շնորհաւոր անէ, միասին ծերանան, բարեբաղդ լինին, տարոսը աղապներին»:

— Նրեկոյեան սապրիչ Յակօն, որ յայտնի էր «դալլակ Յակօ» անունով, մաքրեց Սեդրակի առանց իրան ածիլելուն էլ մաքուր երեսը: Նրբ սապրիչը աւարտեց իր գործը, աղապ տղայք Սեդրակին տարան լողացրին մաքուր ջրով, հագուցին նոր բերած շապիկ-վարտիկը և գուրս բերին դէպի ժողովուրդը: Սենեակում նստած էին բոլոր գիւղացիք, այստեղ էր նաև Տէր-Փաթոսը: Քահանան օրհնեց Սեդրակի «Թա-

գաւորական» հանդերձները և ստացաւ իր հասոյթը: Նրբ հանդերձ օրհնելու ծէսը վերջացաւ, աշղ Ֆիոյին ասաց:

— Տէրտէր ջան, դու պրծար, հերթը իմն է: Սկսեց մի առ մի գովել «Թագաւորի» ամեն մի հագուստը: Գովում էր նաև այդ աւուր ուրախութեան հերոս Սեդրակին, և իրաւ էլ գովասանքի արժանի էր Սեդրակը: Քնական սիրուն պատկերի տէր լինելով, այդ օրը իր նոր հագուստի մէջ աւելի գեղեցիկ, աւելի հրապուրիչ տեսք էր ստացել: Միտն զրուց մազերով, լայն ճակատով, կանոնաւոր սև ուտերով, բացձու աչքերով կարմիր լիք երեսով, լայն կուրծքով, ամուր կանգնածքով մի հերոս տղամարդ էր ներկայացնում: Եւ տեսնող աղապ աղջիկները չէին կարող չնախանձել Պարոյի բոյրին:

Նրբ հագուստի գովասանութիւնը վերջացաւ, աղապ տղայք Սեդրակի ձեռք ու ոտքը «հինայցին» *) այդ գործողութիւնը աւելի ծիծաղելի անցաւ:

Այդ գիշեր մինչև ժամը 4-ը գիւղացիք կերան, խմեցին, պարեցին, խաղացին, յօգնեցան և բնելու պարկեցան, որ առաւօտեան բարի լուսի հետ դնան «հարսնառ». Գինին և արաղը թմրեցրել էր նրանց ուղեղը, որով շատ շուտ բնեցին:

Մէկ մարդ, որ սրտով ուրախ չէր, որ Սեդրակին նայելիս կարծես աչքը փուշ էր ետում-դա էր Միսակը: Նա առեւրես իրան ուրախ էր ձեւացնում, կերաւ ու խմեց, բայց իր կերածն ու խմածը աւելի կատաղեցուցին, աւելի բորբոքեցրին իր դիւական նախանձը: Նա վերկացաւ իր տեղից, դնաց մի ուրիշ սենակ մի սատանայական նպատակի, մի դժոխային գործողութիւն կատարելու նպատակով. . .

*) Հինայ դնելու սովորութիւնը մինչև այժմ էլ գործածվում է գիւղական ժողովրդի մէջ. դա մի տեսակ կարմրագոյն ներկ է, որ բերում են Պարսկաստանից:

Ը.

Միսակը եկաւ մտաւ այն սենեակը, որտեղ կանայք էին. տեսաւ նրանք դեռ արթուն խօսում էին. գնաց միւսը. տեսաւ այդտեղ էր իր հօրեղբայր Ստեփանը և մի քանի հասակաւոր մարդկանց հետ նստած չիբուխ էր ծխում. անցաւ երրորդը, այստեղ պարկած էին երեք հոգի. Սեդրակը, բաւոր Խաչօն և իւր հօրաբայր որդի Լեոնը: Երեքն էլ քնած էին սնկերի վրայ... Միսակի դէմքը փայլեցաւ դիւական հրձկանքով. նա իր գործողութեան ձեռնարկութիւնը մասամբ կատարված, յաջողված համարեց: Գուրս եկաւ, անցաւ սենեակները, մտաւ մի այլ սենեակ որտեղ ոչ որ չկար, պատից վեր տոտա մի դիւական գործիք, դրեց փէշի տակը, կրկին անցաւ իր անցկացած սենեակներից, հասաւ Սեդրակի քնած սենեակը: Ոչ որ մթութեան մէջ բան չկարողացաւ նկատել. Մտնելով Սեդրակի սենեակը կրկին ուշադրութեամբ նայեց, տեսաւ երեքն էլ քնած էին: Այսպէս թեմբ մերկացրեց պահած առարկան: ձրադի լոյսի առջև փայլեց խէնչալը, որ ականթօթափելի միտեց Սեդրակի սիրտը...

— Ա. ախ, մայրիկ ջան, դու աչ Սեդրակը:

— Դնա մայրիկիդ ծոցը, խօսեց զաղանը կրկին ներս խրելով խէնչալը. — Դնա մութազգ լաւ տոտա...

— Ա. խ, Միսակ, այդ դու ես, ես ի՞նչ չար գործել եմ բու դէմ...

Ել չխօսեց չարագործը. այդ նոր Կայէնը դուրս եկաւ շտապով: Սկզբի արիւնք մի կողմից, փախը միւս կողմից պղղտորեցին նրա խանգարած ուղիքը և նա դիւահարի պէս սկսեց փախչել: Այդ դրութեան մէջ նա պատահեցաւ իր հօրեղբայր Ստեփանին:

— Միսօ ջան, այդ ո՞ւր ես վազում. տղայ, քեզ ի՞նչ է պատահել, հարցրեց Ստեփանը կարեկցութեամբ:

— Ոչինչ, ամի ջան:

— Զէ, տղայ, քեզ մի բան է եղել. այդ ինչո՞ւ ձեռքերդ դողում են:

— Ոչինչ, ամի ջան:

— Տղայ, ոչինչը որն է, բու երեսդ մեռելի գոյն է դառել, ճերմակ թան է կտրել, ասա, ի՞նչ սէր Աստուծոյ, ի՞նչ է պատահել:

— Ամի ջան, Սեդօն մեռաւ, ախ Սեդօ ջան, ասաց ու դուրս պրծաւ Ստեփանի ձեռքից, սկսեց փախչել, փախչել առանց յետ նայելու...

Ստեփանը լալով վազեց դէպի Սեդրակի սենեակը, տեսաւ նրա ձայնից Խաչօն ու Լեոնը զարթել էին:

— Սեդօ ջան, Աստուծոյ խաթեր, ի՞նչ է պատահել:

— Ա. խ, ամի ջան, Միսակը...

— Սեդօ ջան, ի՞նչ սէր Աստուծոյ, քեզ ո՞վ վարկեց:

— Միսակի խանչալը սրտիս մէջն է:

— Սեդօ ջան, բու աչքերուդ մատաղ, քեզ էդ դրութեան ո՞վ հասցրեց:

— Մ. . . ի. . . ս. . . ա. . . կ. . . ը. . .

Հազիւ կարողացաւ արտասանել զժբաղդ գոհը ու աւանդեց. Հարկածը շատ խոր էր. սիրտը և թոքը կտրատվել էր:

Այդ սոսկալի բօթը կայծակի արագութեամբ տարածվեցաւ ամբողջ գիւղի մէջ: Հարսանիքը փոխվեցաւ մեռելատան, ուրախութիւնը — սգի... Գոռում գոչումը ընկաւ Սեդրակին տան մէջ: Գոհարն ու Անան իրանց ողբալի ձայնով աշխարհք էին քանդում. բոլոր կանայք, հարսներ ու

աղջկներ սկսեցին ձայնակցել Գոհարին ու Աննային. Տունը լցվեցաւ լացով: Արտասուքը հեղեղի պէս թափվում էր թշվառների աչքերից: Տղամարդկանցից ոմանք վազեցին բռնել այդ նոր Ասյէնին, այդ եղբայրասպան չարագործին: Դիւղի տանուտէր Պետրոս քէհան լսելով եղբու թիւնը, իսկոյն զեկուցում գրեց ու իր զաւազի հետ զրկեց Ասյէզվան. զաւազի հետ մի քանի գիւղացիք գնացին իշխանութեան մարդկանց կանչելու: Մի քանի ժամից յետոյ Ասյէզվանց եկան գաւառապետի օգնականը իր պրիստաւներով և կօղակներով: Նկաւ նաև բժիշկը իր ֆելդշերով:

Յարգելի բժիշկը տեսնելով Սեդրակի արիւնոտ դիակը, տեսնելով նրա դէմքը, բարկացաւ ասելով.— «Տօ անաստուածներ, տօ անխիղճ գազաններ, սրան ո՞վ է խփել. տօ ձեր ձեռք կոտորվի, ձեր խիղճը մեռնի, սրա պէս տղամարդին էր ձեռ կ'տան: Տօ անհոգի գաղաններ, ինչպէս զմընցիք այս ազնիւի կեանքը կտրեի»:

Ճելդշերը դուրս բերեց Սեդրակի դիակը, դանակով պատռեց այն շապիկը, որ երեկ երեկոյեան հագցրել էին .. Ճելդքեց սիւտը: Գոհարն ու Աննան ուշաթափվեցան, երբ իրանց սիրելի եղբոր մարմինը կտրատվում էր անգութ ֆելդշերի դանակի տակ .. Պ. բժիշկը այլևս չ'կարողացաւ համբերել լացեց. լացին և ամենքը: Այդ տխուր տեսարանի առաջ քարերն էլ կուլային ..

Պրիստաւը կազմեց պրօտօկօլ, գրեց բժիշկի ասածները, կատարեց իրան պարտքը և հեռացաւ: Հեռացաւ նաև Պ. բժիշկը անիծելով, նղովելով գիւղացիների տգիտութիւնը, տխմարութիւնը և յիմարութիւնը:

Բժիշկն ու պրիստաւը կատարեցին իրանց դերը. հերթը եկաւ Տէր-Թաթոսին, սա էլ կատարեց թաղման կարգը ..

Պսակի փոխարէն դիակը դուրս բերին. Մարօյի փոխարէն հողի հետ պսակեցին ..

Տխուր էր ամբողջ գիւղը: Մեծ, փոքր, հարուստ աղքատ մասնակցում էին Սեդրակի յուղարկաւորութեանը: Նրան թաղեցին իւր հօր ու մօր մօտ: Նրբ թաղումը վերջացաւ, գիւղացիք եկան տուն: Հարսանեաց համար պատրաստած զաթաները, միսն ու փրփը «հոգու հացի» տեղ կերան, զինին ու արաղը խմեցին, լիացան, օրհնեցին Սեդրակի բարի յիշատակը, նրա հոգւոյն հանգիստն յաւիտենական մախթեցին ու հեռացան:

Թ.

Այս բոլոր թշվառութիւնների պատճառը, եղբայրասպան Միսակը, օգտվելով գիշեային խաւարից կարողացաւ փախչել մինչև Խար գիւղը. այդ տեղ նա թափնվեցաւ գիւղի մի մարագի խոտերի ու դարմանների մէջ: Նրան որոնող ոստիկանները ու գիւղացիք գտան խոտերի մէջ թագկացած: Ձեռք ու ոտքը թակով կապած տարան Ասյէզվան բնիչի մօտ: Միսակը խոտովանեցաւ, որ ինքը խէնչալով սպանեց իր հարազատ եղբոր Սեդրակին:

— Ինչո՞ւ էիր սպանում եղբորդ, հարցրեց բնիչը, — նա ինչ յանձանք ունէր բու դէմ:

— Ոչինչ, Պ. բնիչ, ես սիրահարված էի նրա նշանածի Մարօյի վերայ:

— Դու ամուսնացած ես:

— Այո, ես ուզում էի իմ կնոջն էլ սպանել, որպէս զի Մարօյին կարողանայի առնել: Չարագործի այդ պարզ խօստովանութիւնը ոչ թէ նրա անկեղծ սրտից էր, այլ խելագարութիւնից և իրօք նա խելագարված էր: Դատաստանը նրան դա-

տապարտեց «յաւիտեանական աքսոր, տաժանակիր աշխատանքի»։ Թէև պատիժը թէթև չէր, բայց թշուառ չարագործի սիրտը չէր հանգստանում։ Նա չունէր խաղաղութիւն, չունէր դադար։ Խղճի խայթը նրան տանջում էր, հանգիստ չէր տալիս։ Նա Սիրբիւրի ճանապարհին ինքն իրան ձգեց գետը և խեղդիկեցաւ։ Նրա դիակն էլ արժանի չեղաւ հողի, օրհնեալ գերեզմանի...

1891 թ. Յուլիս ամսին ես գնացել էի Խնձկոնից մենաստանը այնտեղի ջերմուկներում լողանալու համար։ Մի գեղեցիկ պալոզ գիշեր էր։ Լուսինը լուսաւորում էր մենաստանի սրբոն շրջագայքը։ Վանքի դռան առաջ բնկերներս պար էին խաղում։ Նա ետփունձին վերաս առած նստել էի ուռնու մօտ։ Ինձ մօտ նստել էր Ն. գիւղի բնակիչ Ս. Պ. և պատմում էր գիւղական կեանքից դէպքեր։ Եանկարծ դահուլի ու զուռնայի ձայն լսեցինք։

—Սյդ գիտե՞ս ինչ ձայն է, հարցրեց նա ինձ։

—Ո՛չ, պատասխանեցի։

—Էդ Մարոյի հարսանիքն է։ Եւ նա պատմեց որ Սեդրակի ողբալի մահից յետոյ Մարօն ուխտեց այլ ևս չ'ամուսնանալ։ Երկու տարի նա մնաց սև բոլով։ Հօր թախանձանքը մէկ կողմից, ժողովրդի բամբասանքը միւս կողմից, թոյլ չ'տվին Մարոյին մնալ իր ուխտի վերայ։ Նա նշանվեցաւ Վ. գիւղի բնակիչ Մ. Յ. —ի հետ և 1891 թ. Յուլիսի 17-ին կատարվեցաւ Մարոյի հարսանիքը։

Թէև Մարոյի այժմեան ամուսինը Սեդրակից պակաս տղայ չէ, բայց Մարօն դեռ չէ մոռացել Սեդրակի, այդ աղնիւերիտասարդի, բարի յիշատակը։ Նա ամեն անգամ հարանց գալիս, գնումէ Սեդրակի գերեզմանի վերայ, լաց է լինում, աղօթում է, օրհնել է տալիս, ասելով «Սեդրակ, դու իմ պատճառով սպանվեցար, բայց այդ դէպքում ես մեղաւոր չեմ։ Բո անուշ սէրը և բարի յիշատակը ես չեմ կարող մոռանալ յաւիտեան»։

ՊԱՏՐԱՍՏ ԵՆ ՏՊԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՀԱՍԱՐ.

1. ՈՒՂԵՒՈՐՈՒԹԻՒՆ, նկարագիր Շիրակի, Ապարանի, Էջմիածնի և Երևանայ։
2. ՄՇԱԿ, վէպիկ թիւրքահայոց կեանքից.
3. ԱՇՈՏ ԵՐԿԱԹ, պատմական վէպ.
4. ՎԱՐԻ-ԱՆՈՒՇ, պատկեր.
5. ՄՇՈՅ Ս. ԿԱՐԱՊԵՏԻ ՎԱՆՔԸ.
6. ԿԱՐԻՆ ՔԱՂԱՔ, նկարագրութիւն.
7. ԵՐԿՈՒ ԵՂԱՅԻ, պատկեր իրական կեանքից.
8. ՈՍԿԻ ԺԱՄԱՅՈՅՑ, պատկեր.

„ՇԻՐԱԿ“ ԳՐԱՎԱՃԱՌԱՆՈՑԻ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ.

ՀԱՅ ԱՇՈՒՂՆԵՐ. աշխ. Գ. Զ. Լեւոնեանցի. . . . 30 Կ.

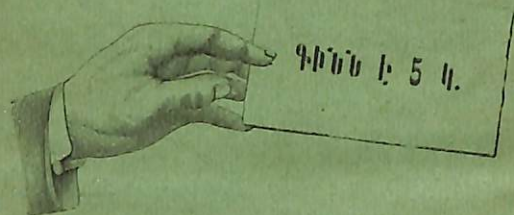
ԱՇԸՂ ՂԱՐԻՔԻ ՀԵՔԵԱԹԸ. աշխ. Աշըգ-Ջիւանու. . . 40 Կ.

Նոյն գրադաճառանոցում վաճառւում էն.

ՔԱՐԱՄԻ Է ԱՍԼԻԻ ՀԵՔԵԱԹԸ. աշխ. Աշըգ-Ջիւանու. . 60 Կ.

ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ ԻՐԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԻՑ. աշխ. Շիրակեցի. . . 5 Կ.

ՄԱՐՕ, պատկեր իրական կեանքից. աշխ. Շիրակեցի. . 5 Կ.

Պատճառով առնողներին գեջում կը լինի:

Ծանփում է.

ԹԻՖԼԻՍ «Կենտրոնական գրադաճառանոցում.»

ԱՂԷՔԱՆԴՐՈՊՈԼ, «Շիրակ» գրադաճառանոցում, որի
հասցէն է. Александрополь,
Книжная торговля „ШИРАКЪ“ К. С. Саноянца.

ՀՀ Ազգային գրադարան

NI 0342323

